

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

26 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorzcyk (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 26 kwietnia 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej R. C. i E. C.

od wyroku Sądu Okręgowego w Łomży

z 29 marca 2021 r., I Ca 89/21,

w sprawie z powództwa R. C. i E. C.

przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń S.A. w W.

o zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Łomży do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzcyk

Agnieszka Piotrowska

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 19 stycznia 2021 r., Sąd Rejonowy w Łomży oddalił powództwa
R. C. i E.C. o zasądzenie od pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń S.A. z siedzibą

w W. na rzecz każdego z powodów kwot po 56.000 zł z ustawowymi odsetkami od 10 lipca 2020 r. do dnia zapłaty z tytułu zadośćuczynienia za zerwanie więzi rodzinnej z ich synem Ł. C., zmarłym 18 sierpnia 2003 r. w wyniku wypadku samochodowego spowodowanego przez kierowcę ubezpieczonego przez pozwanego od OC posiadaczy i kierowców pojazdów mechanicznych. Sąd ustalił, że 18 sierpnia 2003 r. doszło do wypadku drogowego, w wyniku którego zginął syn powodów Ł. C., podróżujący jako pasażer z nietrzeźwym kierowcą, który zjechał z drogi i uderzył samochodem w drzewo. Sprawca wypadku został skazany prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Łomży z 9 lutego 2005 r. na karę 3 lat pozbawienia wolności. Powodowie zgłosili pozwanemu szkodę, a następnie wnieśli pozew przeciwko ubezpieczycielowi o zapłatę. W dniu 28 kwietnia 2006 r. przed Sądem Rejonowym w Białymstoku powodowie zawarli z pozwanym ugodę w sprawie I C 288/06. Zgodnie z jej treścią, pozwany zobowiązał się wypłacić każdemu z powodów kwoty po 25 000 zł w terminie do 10 maja 2006 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności z tytułu odszkodowania związanego z wypadkiem, w którym śmierć poniósł syn powodów. Powodowie oświadczyli, że zrzekają się roszczeń dotyczących renty. W punkcie 6 ugody zapisano, że ugoda wyczerpuje wszelkie roszczenia stron wynikające z wypadku samochodowego, w którym śmierć poniósł syn powodów Ł. C.. Ugoda została wykonana przez ubezpieczyciela, który wypłacił powodom ugodzone odszkodowanie. Pismem z 4 czerwca 2020 r. powodowie zgłosili stronie pozwanej roszczenie o zapłatę kwot po 56.000 zł na rzecz każdego z nich z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę pozostającą w związku ze śmiercią syna Ł. C.. Decyzją z 12 czerwca 2020 r. pozwany odmówił wypłaty zadośćuczynienia na rzecz powodów, powołując się na opisaną wyżej ugodę sądową z 28 kwietnia 2006 r., która w jego ocenie wyczerpała wszelkie roszczenia powodów pozostające w związku z wypadkiem z 18 sierpnia 2003 r.

W oparciu o te ustalenia, Sąd Rejonowy uznał, że powództwa nie zasługują na uwzględnienie. Skoro ugoda sądowa została wykonana, a wynika z niej, że powodowie zrzekli się wszelkich roszczeń przysługujących im w związku ze śmiercią syna, to powodowie nie mogą zgłaszać nowych roszczeń związanych z wypadkiem. W ocenie Sądu, w treści ugody nie ma zapisów świadczących o jej zawężeniu tylko do odszkodowania przysługującego powodom na podstawie

art. 446 § 3 k.c.; poza tym mogli oni zgłosić w poprzednim postępowaniu sądowym zakończonym zawarciem ugody także roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę wywołaną śmiercią syna. Wbrew stanowisku powodów, Sąd Rejonowy uznał, że powołanie się przez pozwanego ubezpieczyciela na wygaśnięcie stosunku zobowiązaniowego łączącego strony wskutek wykonania ugody sądowej nie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Wyrokiem z 29 marca 2021 r. Sąd Okręgowy w Łomży oddalił apelację powodów wniesioną od powyższego orzeczenia, dzieląc ustalenia faktyczne oraz oceny prawne Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej powodowie zarzucili naruszenie art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 917 k.c., art. 448 k.c., art. 24 k.c. oraz art. 446 § 3 k.c. w związku z treścią ugody z 28 kwietnia 2006 r. przez niezasadne przyjęcie, że a/. przedmiotowa ugoda zawarta przed dniem 3 sierpnia 2008 r. dotyczyła wszelkich roszczeń powodów przysługujących im z tytułu śmierci syna w związku z czynem niedozwolonym z 18 sierpnia 2003 r., w tym zadośćuczynienia za ból i cierpienie, a nie wyłącznie odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej na podstawie art. 446 § 3 k.c., b/że zgodnym zamiarem stron oraz celem zawieranej ugody było, aby powodowie w zamian za otrzymane odszkodowanie w wysokości po 25.000 zł na rzecz każdego z nich zrzekli się wszelkich przysługujących im roszczeń w związku z wypadkiem z 18 sierpnia 2003 r. również tych, o których istnieniu w dzień podpisywania porozumienia strony nie wiedziały, tj. dotyczących zadośćuczynienia za zerwane więzi rodzinne z synem, c/, że z uwagi na pkt. 6 ugody wygasły wszelkie roszczenia powodów wynikające z wypadku ich syna i nie jest możliwe dochodzenie dalszych roszczeń związanych z tym czynem niedozwolonym. Skarżący sformułowali także zarzut naruszenia art. 58 § 2 k.c., art. 5 k.c., art. 917 k.c. w związku z treścią ugody z 28 kwietnia 2006 r. przez błędną wykładnię i niezasadne uznanie przez Sądy *meriti*, że zapis pkt. 6 ugody, dotyczący zaspokożenia wszelkich roszczeń powodów związanych ze śmiercią syna w łącznej wysokości po 25.000,00 zł nie stanowi nadużycia prawa i nie jest sprzeczny z zasadami współżycia społecznego. W oparciu o powołane podstawy kasacyjne, skarżący wniesli o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez

uwzględnienie powództwa, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej koncentrują się na kwestii, czy Sądy *meriti* dokonały w tej sprawie prawidłowej, zgodnej z dyrektywami przewidzianymi w art. 65 k.c., wykładni oświadczeń woli stron konstruujących ugodę sądową z 28 kwietnia 2006 r. i czy wyciągnęły z niej prawidłowe wnioski dotyczące niemożności zgłoszenia przez powodów w tej sprawie roszczenia o zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną śmiercią syna, która doprowadziła do zerwania z nim więzi rodzinnej. Innymi słowy, czy zgłoszone w tej sprawie roszczenie zostało objęte ugodą i w ten sposób już „załatwione” przez strony, jak utrzymywał pozwany i co przyjęły Sądy *meriti*, czy też stanowi ono odrębne, nie zgłoszone poprzednio ubezpieczycielowi, a zatem nie objęte ugodą i wymagające odrębnego rozpoznania przez Sąd żądanie, przysługujące powodom na podstawie art. 448 w zw. z art. 24 § 1 k.c.

Odnosząc się do tych kwestii należy w pierwszym rzędzie przypomnieć, że śmierć syna powodów w wypadku drogowym nastąpiła 18 sierpnia 2003 r., a zatem przed dodaniem do kodeksu cywilnego, na podstawie ustawy z 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731), art. 446 § 4, zgodnie z którym sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wynikającą ze śmierci bliskiej osoby. W przepisach intertemporalnych przytoczonej ustawy nie przewidziano stosowania tego przepisu do zdarzeń zaistniałych przed dniem jej wejścia w życie, co było równoznaczne z przyjęciem przez ustawodawcę ogólnej zasady prawa intertemporalnego wyrażonej w art. XXVI p.w.k.c. i przewidującej, że do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy nowej stosuje się ustawę dawną. Art. 446 § 4 k.c. miał działać zatem jedynie *pro futuro*. Oznacza to, że w okresie między wypadkiem a zawarciem ugody sądowej, powodowie mogli dochodzić jedynie roszczeń przewidzianych w art. 446 § 1-3 k.c., a zatem zwrotu kosztów leczenia i pogrzebu (§ 1), renty (§ 2) oraz stosownego odszkodowanie, jeżeli wskutek śmierci syna nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej (§ 3). W tym też kontekście faktycznym i

normatywnym należy dokonać wykładni oświadczeń woli stron zawartych w ugodzie sądowej z 28 kwietnia 2006 r. przy pomocy dyrektyw zawartych w art. 65 k.c. oraz przy uwzględnieniu treści art. 917 k.c.

W orzecznictwie i piśmiennictwie zgodnie wskazuje się, że ugoda sądowa ma podwójny charakter łączący elementy materialnoprawne i procesowe. Z jednej strony jest umową ugody w znaczeniu art. 917 k.c., zgodnie z którym przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Z drugiej strony stanowi ona czynność procesową uprawnionych podmiotów, eliminującą potrzebę prowadzenia dalszego postępowania sądowego co do istoty sprawy i skutkującą jego umorzeniem (zob. uchwała Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z 20 grudnia 1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 40; postanowienie Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2005 r., V CK 691/04; wyroki Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2010 r., V CSK 157/10 oraz z 14 czerwca 2012 r., I PK 229/11). Konstruując ugodę oświadczenia woli stron podlegają wykładni na podstawie art. 65 k.c. Stosownie do art. 65 § 1 k.c., oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Art. 65 § 2 k.c. stanowi, że w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko aprobujące tak zwaną kombinowaną metodę wykładni oświadczeń woli, stanowiącą koncepcję pośrednią, sytuującą się między tak zwaną metodą subiektywną i obiektywną wykładni (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, Nr 12, poz. 168; wyroki Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2002 r., V CKN 679/00, z 7 marca 2007 r., II CSK 489/06; z 29 kwietnia 2009 r., II CSK 614/08, OSNC 2010, Nr 2, poz. 32; z 10 czerwca 2011 r., II CSK 568/10, OSNC-ZD 2012, nr B, poz. 40; z 27 czerwca 2014 r., V CSK 433/13 oraz z 31 maja 2017 r., V CSK 433/16). Tekst umowy nie stanowi przy tym wyłącznej podstawy wykładni ujętych w nim oświadczeń, choć oczywiście nie sposób abstrahować od językowych reguł znaczeniowych użytych w nim słów i wyrażeń.

Niezbędne jest jednak także zbadanie zamiaru i celu stron, a także kontekstu faktycznego, w jakim umowę uzgadniano i zawierano oraz okoliczności towarzyszących złożeniu oświadczenia woli (zob. przytoczona już uchwała Sądu Najwyższego z 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 19 lipca 2000 r., II CKN 313/00). Nawet jednoznacznie ustalony na podstawie reguł językowych sens oświadczenia woli nie zwalnia sądu w procesie jego wykładni od uwzględnienia innych dyrektyw interpretacyjnych, zwłaszcza, że należy przyjąć założenie, iż wola stron była racjonalna i nakierowana na osiągnięcie rezultatu zgodnego ze zdrowym rozsądkiem i interesem stron (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 31 maja 2017 r., CSK 433/16 oraz z 19 listopada 2002 r., IV CKN 1474/00).

Dokonując wykładni przedmiotowej ugody i przyjmując, że zgłoszone przez powodów w tej sprawie, a wcześniej w piśmie z 4 czerwca 2020 r., roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę, oparte na art. 448 i 24 § 1 k.c., wygasło, jako objęte wykonaną ugodą sądową z 28 kwietnia 2006 r., Sąd drugiej instancji nie wyjaśnił, które z wymienionych wyżej dyrektyw interpretacyjnych i w jaki sposób zastosował w niniejszej sprawie. Sąd Okręgowy podniósł, że należy założyć, iż przedmiotem ugody są wszystkie roszczenia wynikające z danego stosunku prawnego i jeśli wola stron jest wyłączenie jakichś roszczeń, to powinny one dać temu wyraz w jej treści. Z przedmiotowej ugody sądowej nie wynika, w ocenie Sądu Okręgowego, że strony chciały wyłączyć z jej zakresu jakieś roszczenia związane z wypadkiem. Nie zmienia tego, zdaniem Sądu Okręgowego, fakt, że w punkcie 1 ugody jest mowa o odszkodowaniu, zaś punkcie 5 o zrzeczeniu się przez powodów roszczenia z tytułu renty, albowiem postanowienie umowne zawarte w punkcie 6 ugody przewidujące, że uгода wyczerpuje wszelkie roszczenia stron wynikające z wypadku samochodowego, w którym śmierć poniósł syn powodów Ł. C., wywarło skutek w postaci rezygnacji przez powodów z wszystkich roszczeń ze skutkiem ich wygaśnięcia i niemożności dochodzenia w kolejnym postępowaniu sądowym.

Sąd Okręgowy nie wyjaśnił jednak w uzasadnieniu wyroku, czy i w jaki sposób uwzględnił wspomniany wyżej kontekst faktyczny oraz normatywny, w którym powodowie złożyli pozew o zapłatę w sprawie I C 288/06 Sądu Rejonowego w Białymstoku i zawarli 28 kwietnia 2006 r. ugodę sądową z ubezpieczycielem. Ten kontekst ma istotne znaczenie dla wykładni ugody, albowiem należy przyjąć,

że zazwyczaj to, co ugodzone, odnosi się do tego, co było przedmiotem żądania pozwu, bo przecież w tych granicach strony robią sobie wzajemne ustępstwa i rezygnują z dalszego postępowania sądowego w zakresie objętym pozwem.

Z literalnej treści punktu 1 ugody wynika, że dotyczy on odszkodowania za znaczne pogorszenie się sytuacji powodów wskutek śmierci syna, a zatem roszczenia unormowanego w art. 446 § 3 k.c. i polega na tym, że powodowie wyrażają zgodę na kwoty po 25 000 zł na rzecz każdego z nich z tego tytułu. W punkcie 5 ugody powodowie zrzekli się wyrażnie tylko roszczenia o rentę, uregulowanego w art. 446 § 2 k.c. Sąd Okręgowy nie wyjaśnił przesłanek przyjęcia, że ugoda zawierała rezygnację przez powodów z roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną zerwaniem więzi rodzinnej z synem wskutek jego śmierci. Stanowisko Sądów *meriti* jest ponadto niespójne w tym zakresie. Z jednej strony Sądy podniosły, że powodowie już w 2006 roku mogli w sprawie I C 288/06 Sądu Rejonowego w Białymstoku zgłosić w oparciu o art. 24 k.c. i art. 448 k.c. roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę wywołaną zerwaniem więzi rodzinnej z synem (co jest wysoce dyskusyjne, o czym niżej), lecz tego nie uczynili. Z drugiej strony Sądy przyjęły, że powodowie objęli to niezgłoszone roszczenie o zadośćuczynienie ugodą sądową, w ramach której się go świadomie zrzekli. Tymczasem należy ponownie przypomnieć, że art. 446 § 4 k.c. zaczął obowiązywać od 3 sierpnia 2008 r. i to tylko na przyszłość, zaś łagodząca skutki niedziałania tego przepisu wstecz linia orzecznicza dopuszczająca zastosowanie konstrukcji zadośćuczynienia z art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. za krzywdę wywołaną zerwaniem więzi rodzinnej z osobą zmarłą wskutek deliktu zaistniałego przed 3 sierpnem 2006 r. zaczęła się dopiero kształtować i nie było jeszcze orzeczeń Sądu Najwyższego w tym przedmiocie. Dopiero w uchwale z 22 października 2010 r., III CZP 76/10, (OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42) Sąd Najwyższy przyjął, że najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. zadośćuczynienie pieniężne za doznaną przed 3 sierpnia 2008 r. krzywdę będącą następstwem naruszenia dobra osobistego w postaci szczególnej więzi rodzinnej łączącej go ze zmarłym (zob. także wyroki Sądu Najwyższego z 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10; z 11 maja 2011 r., I CSK 621/10 oraz postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 czerwca 2014 r., III CZP 2/14, OSNC 2014, nr 12,

poz. 124). Przedmiotowa uchwała III CZP 76/10 była negowana w praktyce przez część ubezpieczycieli, odmawiających wypłaty zadośćuczynienia członkom rodziny osób zmarłych w następstwie wypadków komunikacyjnych mających miejsce przed 3 sierpnia 2008 r., w związku z czym doszło do podjęcia przez Sąd Najwyższy kolejnej uchwały z 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11 (OSNC 2012, nr 1, poz.10).W uchwale tej Sąd Najwyższy powtórzył pogląd, że sąd może przyznać najbliższemu członkowi rodziny zmarłego zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c., także wtedy, gdy śmierć nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r. wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia. Orzecznictwo Sądu Najwyższego z okresu po podjęciu tej uchwały konsekwentnie i jednolicie podtrzymało zajęte w niej stanowisko (zob. uchwały Sądu Najwyższego z 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12; z 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12 i z 12 grudnia 2013 r., III CZP 74/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 88) podnosząc, że zakres odpowiedzialności ubezpieczycieli z tytułu obowiązkowej umowy ubezpieczenia OC posiadaczy i kierowców pojazdów mechanicznych obejmuje także roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną zerwaniem więzi rodzinnej z osobą zmarłą w wyniku wypadku komunikacyjnego, który miał miejsce przed 3 sierpnem 2008 r.

Przy wykładni przedmiotowej ugody sądowej z 28 kwietnia 2006 r. należało zatem wziąć pod uwagę okoliczności, w jakich została ona zawarta, stan świadomości stron co do przysługujących im roszczeń, szans powodzenia w konkretnym postępowaniu sądowym oraz perspektyw jego zakończenia, a także zgodne z zasadami logicznego rozumowania i doświadczenia życiowego założenie, że strony poprzedniego postępowania sądowego (pokrzywdzeni i ubezpieczyciel) odnosiły granice możliwych ustępstw do sformułowanych w pozwie i znanych obu stronom roszczeń zakotwiczonych w obowiązującym wówczas prawie materialnym interpretowanym zgodnie ze znanym orzecznictwem i poglądami nauki prawa. Nie można także abstrahować od charakteru prawnego i celu roszczenia o odszkodowanie za znaczne pogorszenie się sytuacji życiowej oraz roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę wywołaną zerwaniem więzi rodzinnej z ofiarą wypadku. Celem pierwszego z nich jest zrekompensowanie uszczerbku polegającego na pogorszeniu się warunków życia, zaś drugiego z nich, niezależnego

od pogorszenia się sytuacji życiowej, złagodzenie cierpienia psychicznego doświadczanego wskutek śmierci członka najbliższej rodziny.

W świetle powyższych wywodów za zasadny należy zatem uznać kasacyjny zarzut naruszenia art. 65 k.c. w zw. z art. 917 k.c., stąd na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono, jak w sentencji.

[SOP]

(r.g.)